

Hyvää luettavaa varttuneemmallekin nuorisolle Koillisväylän löytämisestä

Martti Blåfield

Markku Löytönen & Riikka Jäntti: Koillisväylän löytäjä. Tutkimusmatkaaja Adolf Erik Nordenskiöld Jäämerellä. SKS 2005. 46 s.

Matkakuvaukset olivat 1800-luvulla suosittu kirjallisuuden laji, mutta ne kiinnostavat myös tänä päivänä. Lähinnä nuorille lukijoille suunnattu SKS:n ”Totta ja tarua” -sarjan neljäs teos kuvaa Adolf Erik Nordenskiöldin Koillisväylän purjehdusta. Sarjan aikaisemmat Löytösen kirjat suurista suomalaisista tutkimusmatkaajista kertovat Herman Spöringistä James Cookin matkassa, Georg August Wallinista ja Pehr Kalmista.

1500-luvulta lähtien oli pohdittu, voisiko Aasiaan ja Tyynellemerelle purjehtia myös pohjoisten merten kautta. Uusien alueiden tieteellisten tutkimusten lisäksi kiihkeästi haluttu kiinalainen silkki sekä molukkien mausteet olivat myös tutkimusmatkojen kannustimina. Koillisväylää oli yritetty purjehtia yli 300 vuotta, kun suomalaissyntyinen A. E. Nordenskiöld pääsi Vega-laivalla Atlantilta Tyynellemerelle. Tämä ensimmäinen Koillisväylän purjehdus tehtiin vuosina 1878–1880.

*

Tutkimusmatkojen perinteenä on ollut jo vuosisatoja, että niistä julkaistaan selostus kaikkien luettavaksi. Nordenskiöldin *Vegan matka Asian ja Europan ympäri ynnä historiallinen katsahdus edellisiin pitkin vanhan mailman pohjoisrannikkoa tehtyihin löytöretkiin* käännettiin pian kymmenelle kielelle, myös suomeksi. Teos on seikkaperäinen kaksiosainen katsaus Koillisväylään ja sen löytöhistoriaan, vaikka kirjasta piti tulla ”populaari matkakertomus”. Vuonna 1980 ilmestynyt näköispainos myytiin nopeasti loppuun. Markku Löytösen ja Riikka Jäntin kirja onkin erittäin tervetullut.

Rafael Hertzberg kirjoitti vuonna 1884 Nordenskiöldin tutkimusmatkoista ja Elias Erkon suomennos julkaistiin samana vuonna nimellä *Nordenskiöldin matkat ja retket napamerillä. Nuorisolle kerrottuna*. Kirja on seikkailukertomus matkoista jään ja jäätiköiden keskellä. Kuvituksenä on Nordenskiöldin matkakertomusten ku-

via ja tätä teosta varten tehtyjä puupiiroksia. Kirja on innostava myös nykypäivän lukijalle, mutta sitä on vaikea löytää antikvariaateista.

Kansakoulumies ja seminaarinjohtaja Kosti Raition nuorisokirja *Koillisväylän löytö ja katsaus A.E. Nordenskiöldin elämäntyöhön* ilmestyi vuonna 1920. Se seuraa tarkoin Nordenskiöldin tutkimusmatkoja, mutta on ulkoasultaan hyvin vaatimaton.

*

Löytönen aloittaa Nordenskiöldin lapsuudesta Mäntsälässä, kertoo koulunkäynnistä Porvoossa, kymnaasin rehtori Runebergista, yliopistoajasta Helsingissä, siirtymisestä Suomesta tutkimusmatkojen jännittävään maailmaan ja Ruotsiin. Nordenskiöld joutui nimittäin ajan poliittisissa mainingeissa jättämään synnyinmaansa vapaamielisten ajatustensa vuoksi.

Löytösen mukaan vuoden 1857 promootion jälkeen kenraalikuvernöörin esittämä vaatimus julkisesta anteeksipyyntöstä tai pikaisesta maasta poistumisesta johti Nordenskiöldin lopulliseen lähtöön Suomesta. Sellainen tapahtui kuitenkin vasta 1½ vuotta myöhemmin. Nordenskiöld tuli syksyllä 1858 Huippuvuorten matkan jälkeen Suomeen. Tänne hän sai tiedon, että hänet oli nimitetty Ruotsin valtionmuseon mineralogisen osaston johtajaksi ja professoriksi. Hän tarvitsi uuden passin päästäkseen Ruotsiin ja hänet kutsuttiin henkilökohtaisesti kenraalikuvernöörin luo. Lyhyen keskustelun jälkeen von Berg sanoi kiivaasti: ”Sie werden Ihren Pass bekommen, aber Sie können von Finnland Abschied nehmen, dafür werde ich sorgen!”

Nordenskiöld sai passin ja käskyn poistua maasta 14 vuorokauden kuluessa. Hän lähti Suomesta vuodenvaihteessa 1858–59 Ahvenanmaan kautta. Laivayhteydet eivät enää toimineet kelirikon takia. Matkaan kului toista viikkoa. Nordenskiöld matkasi luistimilla Ahvenanmaalle. Eräänä päivänä hän upposi kolme kertaa kaulaansa myöten vasta jäätyneeseen mereen. Siitä olisi saanut lisädramatiikkaa kirjaan, sillä olihan tämä hyvää koulutusta tulevalle naparetkelijälle. Kenraalikuvernööri yrit-

ti saada Nordenskiöldille virallisen maastakarkoituksen. Perusteeksi hän esitti, että Nordenskiöld on lupaa kysymättä ottanut vastaan ulkomaisen viran. Senaatti ei suostunut maastakarkoitukseen, sillä Nordenskiöld ”oli vain käyttänyt hyväkseen Suomessa voimassa olleita aateliston säätyoikeuksia”.

Pikkuvirheitä kirjassa on jokunen. Löytönen sanoo Vegan matkan kestäneen 2 vuotta 10 kuukautta. Siinä on yksi vuosi liikaa. Lähdeluettelossa kansalliskirjaston toissavuotisen Aarteetnäyttelyn komean julkaisun *Muistiin painettua* mainitaan ilmestyneen jo vuonna 1994. Lähdeluettelossa on toinenkin virhe: siinä mainitaan John Nurmisen kirjoitus, kyseessä on kuitenkin Juha Nurminen – kirjan kustantaja on John Nurmisen säätiö. Löytönen lähettää apulaivat Fraserin ja Expressin Jenisein suulta kotiin. Sinne hän lähettää myös höyrylaiva Lenan Lena-joen suulta. Lena-laiva nousi Lena-joelle, mutta jäi sinne. Muut apulaivat veivät tavaroita Jenisei-joelle ja toivat kotiin sikäläisiä tuotteita.

*

Löytönen kertoo hyvin Nordenskiöldin tavaran valmistella ja suunnitella tutkimusmatkoja. Valmisteluun kuului mm. aluetta koskevan kirjallisuuden ja karttojen perinpohjainen tutkiminen. Höyrylaiva Vegasta, sen varustelusta ja mukaan otetuista tieteellisistä välineistä tehdään tarkasti selkoa. Niihin liittyvät Riikka Jäntin hyvät kuvat. Sen sijaan itse Nordenskiöld, joka oli hyvin kaunis, kookas mies, ei näytä itseltään.

Koillisväylän purjehdus alkoi kesäkuussa 1878. Laiva jäätyn paikalleen syyskuun lopul-

la vain parin päivämatkan päässä Beringin salmesta. Pitkä matka vanhan maailman ympäri kerrotaan elävästi kuvien säestäessä matkantekoa. Kymmenen kuukautta jäihin juuttuneena on hyvin kuvattu. Se oli kova koettelemus koko retkikunnalle. Retken johtajalta vaadittiin kekseliäisyyttä pitää tiedemiesjoukon ja miehistön mieliala hyvänä koko pitkän talven. Yksi kirjan luvuista on ”Maailman pohjoisin ravintola”. Paikalliset asukkaat tšuktsit tekivät nimittäin ahkerasti vierailuja Vegalle ja yleensä heille tarjottiin syötävää. Tiedemiehet jatkoivat töitään ja tekivät pitkiäkin matkoja maan sisäosiin.

Vegalla juhlittiin kaikki merkkipäivät, kuten oman väen syntymä- ja nimipäivät, Ruotsin kuninkaan ja jopa Venäjän tsaarin syntymäpäiviä. Joulua vietettiin perinteisellä tavalla. Nordenskiöld oli unohtanut ottaa joulukuusen mukaan, mutta sellainen tehtiin ajopuusta ja paperiliuskoista sekä tšuktsien tuomista pajunoksisista. Nordenskiöld oli ostanut Tukholmassa sanomalehden vanhan vuosikerran ja nyt lehti ilmestyi Vegalla joka päivä. Ei haitannut, vaikka lehti olikin vanha, se luettiin läpi moneen kertaan. Laivan tiedemiehet pitivät sunnuntai-iltaisin esitelmää miehistölle tutkimusmatkojen historiasta, kasvitieteestä ja muista aiheista.

*

Viime vuonna Vegan paluusta Tukholmaan oli kulunut 125 vuotta. Tämä on hauska juhla kirja. Yhä edelleen kertomus Vegan matkasta on hyvää luettavaa varttuneemmallekin nuorisolle.

Kirjoittaja on FM ja vapaa Nordenskiöld-tutkija.